

pinnan alta

Palstalla pannaan mutkat suoriksi ja paljastetaan olennainen.

Mitä tapahtuu todella?

Sata-komiteasta ei ole kampeamaan vuosikymmeniä jatkunutta perusturvaetuuksien rapauttamispolitiikkaa toisille urille.”

Olli Kangas, tutkimusprofessori, osastopäällikkö, Kela

Kullekin lompakkonsa mukaan?

Nykyisen kaltainen valtiollinen sosiaalipolitiikka on teollistumisen ja kansallisvaltion lapsi. Teollistuminen ja siihen liittynyt palkkatyöläistyminen repivät perinteisen yhteiskunnan suojaverkkoja ja synnyttivät uusia sosiaalisia riskejä, joiden hoitamiseen sosiaalivakuutus ja sosiaaliturva olivat ratkaisu. Samalla sosiaalipolitiikalla tuettiin kansallisvaltion rakentamista. Sosiaalisella luotiin kansalaisuutta.

Nyt sekä teollinen yhteiskunta että kansallisvaltio ovat muutosten edessä. Muutokset haastavat myös sosiaalipolitiikan. Se perusta, johon teollisen yhteiskunnan sosiaaliturva aikoinaan kehitettiin, on osin hapertunut. Yhä enemmän on tilanteita, joissa sosiaaliturva ei kykene tunnistamaan sosiaalisia riskejä eikä reagoimaan niihin. Ihmiset putoavat suojaverkon läpi.

On entistä vaikeampaa tehdä ero epätyypillisen palkkatyön, yrittäjyyden tai ylipäättään työn ja ei-työn välillä. Työn kullekin eri muodolle on kehitelty oma sosiaalilainsäädäntönsä, joka ei rajatiloissa kuitenkaan toimi. Mikä tilanne kuuluu työ- tai syyperusteiseen sosiaaliturvaan ja mikä perusturvaan? Ansio- turvan ja perusturvan välinen ero hämärtyy. Tuohon hämärään katoaa myös sosiaaliturva.

Ongelmaan on kolme ratkaisua. Ensinnäkin työperusteista sosiaaliturvaa voidaan laventaa kattamaan erityyppiset työn muodot. Tällaisen tupon tekijöitä tuskin löytyy. Toinen ratkaisu olisi perusturva- vetoinen: rakennetaan aukoton ja riittävä perusturva. Tämäkään ei tunnu todennäköiseltä. *Sata-komiteasta* ei ole kampeamaan vuosikymmeniä jatkunutta perusturvaetuuksien rapauttamispolitiikkaa toisille urille.

Kolmas politiikkalinja, jota pidän todennäköisimpänä, rakentuu valtioon – tai laajemmin julkisen vallan – kaventuvalle vastuulle kansalaisten sosiaali- ja terveysturvasta. Perusturva-etuudet kohdennetaan

entistä tarkemmin, mikä merkitsee pohjoismaisesta universaalisuusperiaatteesta tinkimistä. Tarveharkinta lisääntyy. Myös ansiosidonnaiset etuudet heikkenevät, mikä aiheuttaa sen, että kansalaisten on entistä enemmän varauduttava tuleviin riskeihin yksilöllisin keinoin. Vahvat ammattiryhmät voivat tuki yrittää kollektiivisopimuksin parantaa tilannettaan ja varmasti onnistuvatkin.

Työeläkkeet ovat esimerkki tästä kehityskulusta. Kun kansalaisten luottamus lakisääteisiin työeläkelupauksiin rapautuu, he etsivät ratkaisuja markkinoilta. Viimeisen vuosikymmenen aikana yksilöllisten eläkevakuutusten määrä on moninkertaistunut ja hipoo tätä nykyä miljoonan rajaa. Kehityskulku jatkunee ja saanee rinnalleen kollektiivisten työmarkkinavakuutusten kirjon. Vahvat ammattiryhmät avaavat pään, ja heikommat seuraavat perässä kykynsä ja neuvotteluvoimansa mukaisesti.

Valtion ja kansalaisen välinen periaatteellinen sopimus on muuttunut. Pohjoismaista hyvinvointivaltiota rakennettiin kollektiivisen lupauksen varaan. Valtio pitää huolta kansalaisistaan. Nyt tuo sopimus on yksilöllistynyt. Kansalainen itse vastaa yhä enemmän omasta sosiaaliturvastaan. Kullekin lompakkonsa mukaan!

Vastaava kehityskulku näkyy sosiaalipalveluissa. Kenties kuvaavin esimerkki tästä ovat vanhuspalvelut. Muuttamalla vanhustentalot palvelutaloiksi kunnat siirtävät kustannusvastuuta hoivasta, terveydenhoidosta ja muista palveluista – jotka aiemmin olivat kunnan maksamia – vanhuksille itselleen ja Kela-korvausten kautta osittain valtiolle. Laman seurauksena kuntien ahdinko kasvaa ja trendi vahvistuu.

On esitetty, että nykyisessä lamassa on se hyvä puoli 1990-luvun lamaan verrattuna, että vahingosta viisastuneena emme toista samoja virheitä.

Toisin kuin 1990-luvulla sosiaalisia tulonsiirtoja ei ole juustohöylätty, ja valtiovarainministeriöstä va- kuutetaan, ettei leikkauslistoja ole tehty. Ehkä näin ja vaikka olisikin tehty, poliittinen tilanne ei ole otollinen näkyville leikkauksille. Vaalit ovat liian lähellä. Näkymättömiä leikkauksia toki voidaan tehdä. Ja leikkauslistat voivat olla arkipäivää seuraavien vaalien jälkeen.

Vaikka valtiolliseen sosiaalipolitiikkaan ei tehtäisikään leikkauksia, kunnissa leikkaukset ovat karua arkea. Jo nyt aliresursoitu kunnallinen sosiaalisektori kantaa laman suurimmat paineet, säästää ja supistaa. Kunnat elävät kädestä suuhun. Nousukauden aikana kunnat investoivat ja laajentavat. Laskukaudella tingitään ja leikataan. Näin kunnat tahtomattaan vahvistavat kulloistakin taloussykliä: niiden politiikka kuumentaa nousukaudella taloutta ja laskukaudella syventää lamaa. Edellisistä lamoista ei tässä suhteessa ole oppittu mitään.

Monille oli suuri yllätys se, että 1990-luvun lamassa suhteellinen köyhyys ei kasvanut. Selitys on yksinkertainen. Laman aikana väestön keskitulo pieneni ja samalla siitä johdettu köyhyysraja laski. Moni, jonka tulot aiemmin jäivät köyhyysrajan alapuolelle, sijoittuikin uuden rajan yläpuolelle, toisin sanottuna ei ollut enää köyhä. Nousukauden alettua köyhyysluvut alkoivat kasvaa rajusti. Vuosikymmenessä köyhyys kaksinkertaistui. Viimeisimmän tilaston mukaan Suomessa oli vuonna 2007 yli 700 000 henkilöä, jotka EU:n määritelmän mukaan olivat köyhiä.

Toisin kuin 1990-luvun lamassa verotusta on nyt kevennetty. Hyvätuloisten tilanne on parantunut samalla, kun perusturva-etuudet ovat jääneet jälkeen. On todennäköistä, että nyt emme näekään sitä oudolta tuntuvaa tilannetta, että laman kurimuksessa köyhyys vähenee. ●